

UOT 322

GÜNEL MƏLİKLİ

*AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun şöbə müdiri,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Azərbaycan
gunelmelikli88@gmail.com*

MİLLİ İNKİŞAFA DOĞRU APARAN YOL: HEYDƏR ƏLİYEV FENOMENİ

Açar sözlər: Azərbaycanın müstəqilliyi, lider, cəmiyyət, siyasi həyat, siyasi elita, sosial vəziyyət, demokratik model, neft strategiyası

GİRİŞ. Mütəşəkkillik baxımından partiyaların siyasi fəaliyyəti daha real və faydalıdır. Partiyalar siyasi qurum olaraq X – XXI əsrlərdə cəmiyyətin siyasi həyatında getdikcə daha böyük rol oynayıb. Azərbaycanda çoxpartiyalı sistem hələ formalaşmaqdadır. Burada fəaliyyət göstərən partiyaların doktrinaları, strategiya və sosial bazarları bir-briindən müəyyən dərəcədə fərqlidir. Bu fərqlər partiyaların elektorial qruplarının tərkibindən həyata keçirdiyi əməllərin məqsəd və istiqamətindən asılıdır. Son onilliklərdə ölkəmizin yaşadığı bir sıra ağır böhranlar (Qarabağ müharibəsi, keçid dövrü, sosial strukturda transformasiyalar və s.) insanların siyasi istiqamətlənmələrə və maraqlara əsaslı şəkildə təsir göstərmişdir.

Siyasi həyatın vacib tərəflərindən biri də siyasi elitanın formalaşması prosesidir. Məlumdur ki, müxtəlif ölkələrdə siyasi elitanın tərkibi də müxtəlifdir. Azərbaycanda XX və XXI əsrlərdə baş vermiş siyasi inqilablar və islahatlar nəticəsində siyasi elitanın formalaşması prosesi olduqca mürəkkəb bir hal aldı. Burada baş verən siyasi hadisələr əsaslı şəkildə siyasi elitaların formalaşması və dəyişməsində təsir göstərib. Cəmiyyətin inkişafında demokratik meyllər elita hakimiyyətinin məhdudlaşdırılmasını və bütün xalqın, onun müxtəlif təbəqələrin siyasi fəaliyyətdə iştirakının genişləndirilməsini tələb edir. Buna görə də elitanın formalaşması prosesinin özü bu işdə xalqın iştirakını da nəzərdə tutur. Müasir Azərbaycanın siyasi elitanın mənşəyi və strukturu ilə bağlı demək olar ki, burada bir neçə istiqamətdə formalaşma prosesi getmişdir. Köhnə sovet ölkəsində formalaşmış siyasi kadrların bir qismi yeni şəraitdə işləyib bu-

rada gedən mütərəqqi proseslərdə, yeni dövlət quruculuğunda fəal iştirak ediblər. Digər tərəfdən yeni siyasi kadrlar sosial həyatın müxtəlif fəaliyyət sahələrində yetişib siyasi proseslərə qoşulmağa başlamışlar.

Ulu öndər Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, “dövlət qurmaq, müstəqil yaşamaq bəşər tarixində heç də bütün xalqlara nəsib olmur. Milli quruculuğun lideri kimi, xalqın böyük əzm və etimadına layiq olmaq siyasətçinin, dövlət xadiminin fədakar əməyini, böyük dühasını tələb edir. Tarixdə vaxtı ilə dövləti olan, sonra müxtəlif səbəblərdən varlığına son qoyulan ölkələr də, zahirdə öz suverenliyini hissə-hissə itirən (Ermənistan kimi) formal müstəqil dövlətlər də az olmamışdır. Dövlətlərin yaranması və inkişaf tarixi çox çətinliklərdən keçib, çiçəklənmə və tənəzzül fazalarını yaşayıblar”. [1, s.7]

Buna görə də Azərbaycan dövlətçiliyi də keçid və çevrilişlərin nəinki elmə məlum olan, həm də naməlum olan dərin tipləri ilə üz-üzə qalmışdı. Proseslər həm mahiyyəti, həm də miqyasına görə o qədər çoxşaxəli və mürəkkəb idi ki, onları birmənalı şəkildə “inqilab, təkamül, keçid” və s. sözlərlə ifadə etmək qeyri-mümkün idi. Cəmiyyət həyatının ən dərin qatlarına qədər sirayət edən, yalnız reallığın deyil, şüur və dünyagörüşünün, inkişaf vektorlarının, həyat tərzinin, dəyər oriyentasiyalarının köklü surətdə dəyişməsi, proseslərə prinsiplial olaraq yeni münasibətin, yeni baxışın, ən başlıcası isə sonrakı inkişafın yeni model və konsepsiyasının müəyyənləşdirilməsini qaçılmaz imperative kimi qarşıya qoymuşdu. [20, s.7]

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan da vaxtilə uçurumun bir addımlığında idi. Bir tərəfdən Er-

mənistanın havadarlarının köməyi ilə işğalçılıq siyasətini genişləndirməsi, kənardan Azərbaycanda etnik münasibətlərin süni şəkildə qızıxdırılmasına yönəlik cəhdlər nəinki müstəqilliyimizi, dövlət kimi mövcudluğumuzu sual altında qoymuşdu. Belə bir vaxtda Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə dönüşü ilə hər şey kökündən dəyişdi. Ulu öndərin uzaqgörənliyi ilə Azərbaycanın müstəqilliyinin və dövlətçiliyinin təməli möhkəmləndirildi.

Bundan başqa, XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkə rəhbərlərinin sərəştərsiz siyasəti vəziyyəti ağırlaşdırdı, qarşıdurma, vətəndaş müharibəsi qaçılmaz oldu, iqtidar təhlükəli proseslərin qarşısını ala bilmədi. Nəticədə kömək üçün ümummilli lider Heydər Əliyevə müraciət olundu. Dövlət başçısının dəfələrlə təkidli müraciətindən sonra ulu öndər Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 9-da hökumətin onun ardınca göndərdiyi təyyarə ilə Bakıya gəldi.[7,s.130]

Beləliklə, müstəqillik ərəfəsində ölkənin durumu çox ağır idi bu özünü aşağıdakı problemlər fonunda göstərirdi. İlk növbədə ölkə ədalətsiz müharibəyə cəlb edilmiş, torpaqlarımızın bir qismi erməni işğalçıları tərəfindən zəbt edilmişdir. Müharibənin dağıntıları ilə bərabər qaçqın və məcburi köçkün probleminin yaranması sosial vəziyyəti daha da ağırlaşdırırdı. Ölkə daxilində siyasi sabitlik pozulmuş, xaos və özbaşınalıq artmış, vətəndaş müharibəsi təhlükəsi meydana çıxmışdı. Bundan əlavə sosial ədalət prinsipləri kobud şəkildə pozulmuş, insan hüquq və azadlıqlarına ciddi məhdudiyətlər qoyulmuş, mənəvi və maddi sərvətlər talan edilmişdi. [13, s.75-76]

Ölkə Prezidenti Cənab İlham Əliyevin “Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 85 illik yubileyi haqqında” 11 mart 2008-ci il tarixli Fərmanında deyilir ki, “Ölkəmizdə müstəqil dövlət təsisatlarının yaradılması, beynəlxalq normalara əsaslanan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğunun böyük vüsət alması, suveren Azərbaycanın əsas qanunu olan Konstitusiyanın qəbul edilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması, milli təhlükəsizliyin təmin olunması və yeni iqtisadi kursun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı proseslərin müvəffəqiyyətli həlli şəxsən Heydər Əliyevin xidmətidir”. [20, s.50] Axı “yetmiş il ərzində, sovetlər dönməndə dəyişikliklərin ideologiyasının, in-

kişafın proqramının, hazır “qəliblərlə” dikte edildiyi statik durğunluq dövründən, təsəvvüregəlməz sürətlə tarixin “tektonik qütbdəyişmələrə bənzər” dinamik çevrilişlər fazasına adlayan məmləkətimizdə ümummilli lider, zəka öndəri Heydər Əliyevin başçılıq etdiyi, onun məsləkdaşı olan milli elita bütün qüvvəsini “cavab” strategiyasını müəyyənləşdirməyə yönəltdi”. [20, s.7]

Siyasi ədəbiyyatda bəzi xarakterik xüsusiyyətlərinə görə, Azərbaycanın müstəqil dövlət quruculuğu və milli inkişafını bir neçə mərhələyə bölürlər. Birinci mərhələyə Azərbaycanın 18 oktyabr 1991-ci ildə müstəqillik haqqında Konstitusiyaya Aktını qəbul etməsindən başlayaraq 1993-cü ilə - Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsinə qədərki dövrü əhatə edirlər.

Beləliklə, Azərbaycan Prezidenti kimi Heydər Əliyevin 1993-2003-cü illərdə irəli sürdüyü ideya və fikirlər, iqtisadi, siyasi və sosial-mənəvi sahədə reallaşdırdığı kurs və praktiki tədbirlər milli inkişaf siyasətinin formalaşması və həyata keçirilməsinin ikinci mərhələsində ölkədə bir ictimai-siyasi sistemdən digərinə keçidin, yeni demokratik cəmiyyətin və ictimai həyat normalarının əsaslarını yaratmışdır. Ulu öndərin əsas amalı və qəti fikri “Müstəqilliyin əldə olunması nə qədər çətindir, onun saxlanılması, daimi, əbədi olması bundan da çətindir” ideyası olmuşdur. [6, s.7] İlk növbədə göstərilməlidir ki, “müstəqil Azərbaycanın rəhbəri kimi Heydər Əliyev iqtisadi, siyasi, sosial, hüquqi islahatların həyata keçirilməsini, demokratik dəyərlərin cəmiyyətdə bərqərar olunmasını çox önəmli hesab edirdi. Bu məqsədlə o, ölkənin yeni Konstitusiyaya layihəsinin hazırlanmasına böyük əhəmiyyət verir, bu işə şəxsən özü rəhbərlik edirdi. Heydər Əliyev yeni Konstitusiyaya layihəsinə verilən tələbləri belə xarakterizə edirdi:

“Konstitusiyaya birinci növbədə dövlətlə, hakimiyyətlə xalqın arasında olan münasibətləri özündə əks etdirməlidir. Hakimiyyət bölgüsü, ali icra, qanunvericilik, məhkəmə hakimiyyətləri – bunlar hamısı xalqın iradəsinə söykənməli, seçkilər yolu ilə təmin olunmalıdır. Dövlət xalqın işi olmalıdır. Xalq dövlət üçün yox, dövlət xalq üçün olmalıdır və bu prinsiplər Konstitusiyamızın əsasını təşkil etməlidir”. [9, s.150]

Çünkü, “Prezident Heydər Əliyevin Azərbaycanın müstəqilliyinin ardıcıl və dönməz olduğunu təsdiqləyən uğurlu daxili və xarici siyasəti düşmənləri ciddi narahat edirdi. Onlar paytaxtda və respublikanın digər iri yaşayış məntəqələrində siyasi sabitliyi pozmaq üçün hər vasitəyə əl atırdılar. Düşmənlərin, xarici kəşfiyyət orqanlarının əlində oynacaq olan hakimiyyət hərisləri qanuni hakimiyyəti devirmək üçün terror aktları, dövlət çevrilişi cəhdləri edirdilər, lakin respublikanın hüquq-mühafizə orqanları bunları qətiyyətlə dəf etdilər. Xalq respublikasının dövlət müstəqilliyinin təminatçısı olan Prezident Heydər Əliyevi dəstəkləyir, siyasi yetkinlik, dövlətçilik prinsiplərinə sədaqət nümayiş etdirirdi.

Həm də dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsindən sonrakı-itirilmiş illər hakimiyyətsizlik, dağıdıcılıq mərhələsi 1993-cü ildən sonra quruculuq mərhələsi ilə əvəz olundu. Bu vaxtdan etibarən Azərbaycanın əsl müstəqil dövlətçilik tarixi başlandı. Bu dövr müstəqilliyin daha da möhkəmləndirilməsi, daxili irticanın, dövlət çevrilişi cəhdlərinin aradan qaldırılması, Azərbaycanın suverenliyinin və bütövlüyünün bərpa olunması istiqamətində mühüm addımların atılması ilə xarakterikdir. Milli dövlət quruculuğunun üçüncü mərhələsi 1995-ci ilin noyabrında qəbul edilmiş ilk milli Konstitusiyanın qəbul edilməsi ilə əlamətdardır”. [7, s.132]

“Bu gün Azərbaycan cəmiyyətini və hər birimizi maraqlandıran əsas sual demokratik cəmiyyətdə yaşayıb-yaşamayacağımız deyildir. Artıq demokratiya inkişaf xəttimizin əsas mahiyyəti və başlıca elementidir. Ölkəmizin hər bir düşüncəli vətəndaşı üçün əsas sual Azərbaycan demokratiyasının hansı istiqamətdə inkişaf edəcəyi perspektivləridir. Bu sual müasirliyi, dünyəviliyi, inkişafı prioritet elan etmiş Azərbaycan dövləti üçün mühüm məsələlərdən biridir. Milli demokratik model əsas olaraq, cəmiyyətimizdə milli mentaliteti və özünəməxsusluğu, özündəkin yeni səviyyəsini, tarixən çətinliklər və qurbanlar hesabına əldə etdiyimiz qələbələrin rəmzi kimi formalaşacaqdır. Tam aydın məsələdir ki, demokratik inkişaf xəttini vətəndaşlarımıza başqaları, özgələri deyil, bizlər, cəmiyyətimiz, hər birimiz aşılacağıq. Çünki hər bir inkişaf modeli, ilk növbədə, milli xüsusiyyətləri tam şəkildə özündə əks etdirməyi ba-

carmalıdır və yalnız bu halda onun uğuru gözləniləndir. [12, s.32]

Siyasi liderlərin böyük sosial qrupların maraqlarına cavab verən aydın siyasi proqramın iradəsi, iti ağılı, siyasi intizamı, təşkilatçılıq qabiliyyəti, natiqliq bacarığı olmalıdır. [17, s.169]

Tarix göstərir ki, dünya ölkələri sırasında dövlətin tanınması, iqtisadi inkişafı, xalqın güzəranı yalnız xalqın seçdiyi layiqli lider faktorundan asılıdır. Onlar cəmiyyəti böyük çətinliklərdən xilas olmağa kömək edən siyasi proqramların təşəbbüsçüsü kimi çıxış edirlər. Ulu öndər Heydər Əliyev, Atatürk, Ruzvelt və başqaları məhz belə siyasi lider olmuşlar. Ruzveltin əsasən Amerikanın yenidən qurulmasında böyük xidməti olmuşdur. Məhz elə Azərbaycan xalqının çətin, təhlükəli günlərinin keçirdiyi dönmədə ümumxalq mənafeyini üstün tutan, xalq üçün çalışan, onun müstəqilliyini qoruyan Heydər Əliyev kimi dahi uzaq gören siyasətçiyə ehtiyac duyulurdu. [17, s. 173]

Bununla belə “liderliyin universal formulunun olmaması da bununla bağlıdır və hər bir tarixi şəraitin daha mürəkkəb mahiyyətli problemləri ortaya qoyması ilə şərtlənmişdir. Siyasi problemlər mahiyyətcə ən dinamik dəyişən sahə olduğu üçün, onların qoyuluşu və həlli üsulları daha sürətlə dəyişir. Bu da liderdən sınılanmış xəttin tamamilə yeni mövqə, tələb və qüvvələr nisbəti müstəvisində tətbiqi üçün, sözün əsl mənasında, siyasi yaradıcılıq, novatorluq fəhmi kimi keyfiyyətlər tələb edir. Buna malik olmayan siyasi rəhbərlər milli və global miqyasda sabitliyin deyil, gərginliyin yaranmasının səbkarına çevrilir, bəşəriyyəti bəlli olmayan təhlükəli proseslərə düşür edirlər”. [12, s.31]

Məlumdur ki, milli lider olmağın meyarları və izahı müxtəlifdir. Hələ Aristotel yazırdı ki, “siyasi liderliyin ilkin şərti dövlətin gələcəyini öncədən görmək və gördüyünü həyata keçirə bilməkdir”. Milli lider həyatdan getsə də, onun siyasi xətti institusionallaşır-siyasi idarəçilik nəzəriyyəsinə, alternativ olmayan dövlətçilik fəlsəfəsinə, milli quruculuğun nəzəriyyə və təcrübəsinə çevrilir. Daha dəqiq deyilsə, “əbədiyaşar milli quruculuq elmi” zirvəsinə yüksəlir. [8, s.7]

Aydındır ki, “liderlər öz dövrlərini əbədləşdirmək, xalqı möhkəmləndirmək, onu dövlət rəmzləri ətrafında birləşdirmək əzmi ilə qurub yaradırlar. Bu rəmzlər arasında ən monumenta-

lı, şübhəsiz, paytaxtdır, bəzi hallarda isə hətta ayrı-ayrı abidələrdir. Məsələn, Periklinin himayəsi ilə Afinada inşa olunmuş Akropol XII əsrdə Azərbaycan hökmdarı Atabəy Cahan Pəhləvanın sifarişi ilə tikilmiş Möminəxatun türbəsi, XV əsrdə Şirvanşah I Xəlilulla tərəfindən Bakıda ucalmış Saray kompleksi, böyük monqollar sülaləsindən olan hökmdar Aqbarın sifarişi ilə tikilmiş Tac-Mahal belələrindəndir.

Lider və paytaxt deyəndə dəyanətli cütlər sıraya düzlənir: Şah Abbasın İsfahanı, Teymurləngin Səmərqəndi, ABŞ-ın “ata banilərini” Vaşinqtonu, Aleksandr Makedonskinin İsgəndəriyyəsi, Paytaxt və lider deyəndə Təbrizi bərpa edən və onu güclü Azərbaycan dövlətinin mərkəzinə çevirən Şah İsmayıl Xətəinin böyük missiyası, Nevanın bataqlıq sahillərində birinci Pyotrun dahi incisi – Sank-Peterburqun yaranmışmənzərəsi yada düşür. Nəhayət, paytaxt və lider deyəndə biz, öz füsunkar gözəlliyi ilə dünyanın ən şöhrətli şəhərlərini kölgədə qoyan Bakını və füsunkar gözəlliyin memarı olan Heydər Əliyevi düşünürük”. [19, s.84]

Həm də etnik-millî mövcudluğumuz boyu qeyd edilən mənada ilk dəfə milli siyasət kursunun və əsas istiqamətlərini, məqsədlərini formalaşdırarkən və gerçəkləşdirərkən tarixə istinad edən məhz Heydər Əlirza oğlu olub. [18, s.15]

Beləliklə, Azərbaycanın son otuz ildən artıq bir dövrünü əhatə edən tarixi, bu illər ərzində xalqın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının bütün sahələrində dirçəliş bilavasitə ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. [15, s.137] Böyük Heydər Əliyev itkisi ilə barışmaq mümkün deyil. Hətta “itki” sözünün özü bu çatışmazlığı heç bu cür əhatə etmir. Bu gün Onun bizimlə birlikdə olmamasından nə qədər acılar duysaq da, hər halda, təssəli də bir o qədər böyükdür. Heydər Əliyev yaratdığı çağdaş Azərbaycan dövlətçiliyinin özü kimi əbədidir. Bu, yalnız siyasətçilərin, toplumun düşüncəsi deyil, zamanın qənaətidir! [15, s.3]

Vətənimizin taleyinə çıxan çətin sınaqlar sırasında dövlət müstəqilliyinin itirilməsi təhlükəsi idi: “Vətənin başı üstünü qara buludlar almışdı. Azərbaycan vəziyyətdən çıxış üçün ya son qurtuluş savaşına atılaraq taleyin ona nəsihət etdiyi ən böyük neməti – dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq iqtidarında olduğunu sübut etməli, ya da siyasi varlıq kimi dünya xəritəsin-

dən silinmək kimi acı aqibətlə razılaşmalı olacaqdı. Ulu öndər bu dövr barədə belə deyirdi (28 may-Respublika gününə həsr olunmuş mərasimdə nitqindən, 27 may 2001-ci il): “O vaxt Azərbaycanın mütəşəkkil ordusu yox idi. Ancaq vətənpərvər insanlar torpaqlarımızı, Azərbaycanın ərazisini qorumaq əzmi ilə yaşayırdılar. Bundan səmərəli istifadə etmək lazım idi. Edilmədi ona görə ki, o vaxt Azərbaycanda müxtəlif dəstələr, qruplar, o cümlədən hakimiyyətdə olan şəxslər öz hakimiyyətlərini qoruyub saxlamaq, digərləri isə belə bir fürsətdən istifadə edib hakimiyyətə gəlmək uğrunda mübarizə aparırdılar. Ona görə də müxtəlif qüvvələrə xidmət edən ayrı-ayrı silahlı dəstələrin hamısı Azərbaycan torpaqlarının qorunmasına səfərbər olunmaq əvəzinə, onların hərəsi öz qüvvəsinə xidmət edirdi və bundan da Ermənistan təcavüzkarları çox məharətlə istifadə etmişdilər”. [9, s.136-137]

Digər tərəfdən, Azərbaycanın milli ideologiyasının və dövlətçiliyinin təməl prinsiplərinin müəyyən edilməsi məsələsi ölkəmiz 1991-ci il oktyabr ayının 18-də özünün dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra çox ciddi diskussiya mövzusu olmuşdur. Müstəqilliyinə yenidən qovuşmuş dövlətimizin və xalqımızın gələcək inkişafı ilə əlaqədar müxtəlif ideoloji təkliflər səsləndirilirdi. Düzdür, ölkəmiz dövlət müstəqilliyinə qovuşarkən XX əsrin əvvəllərində mövcud olmuş Xalq Cümhuriyyətinin müəyyən ənənələri var idi. Amma Xalq Cümhuriyyətinin az müddətdə mövcud olması və müəyyən prinsipləri ortaya qoya bilməməsi XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində milli ideya axtarışı baxımından Azərbaycanda bir boşluğun olduğunu ortaya qoydu. Türkcülüyə istinad etmək, dinə söykənmək və digər prinsipləri qəbul etmək təklifi ilə çıxış edənlər var idi. Amma bu təkliflərin hər biri yarımçıq idi, nə isə çatışmırdı. Hansısa elementin çatışmaması və yarımçıq tezis inkişafı, ideoloji xəttə əngəl olurdu. Bu prinsipləri tamamlamaq, inkişaf etdirmək, möhkəmləndirmək və qətiləşdirmək lazım idi. Məhz ümummilli lider Heydər Əliyev bunu qətiləşdirdi. O, nəinki Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin dönməzliyini təmin etdi, eyni zamanda millətimizin və dövlətimizin ideoloji xəttini, söykəncəyi təməl prinsipləri irs olaraq müəyyənləşdirdi. [20, s.49]

Moskvadan qayıdıışından sonra öncə Naxçıvanı xilas edən Ulu öndər Heydər Əliyev ana vətənimiz Azərbaycanın harayına çatmalı idi. Naxçıvandan başlanan millətin və dövlətin qurtuluş hərəkatı bütün Azərbaycanın sözün əsl mənasında azadlığa qovuşması ilə tamamlanmalıydı. Məhz buna görə, ölkənin öndə gələn ziyalıları, müxtəlif təbəqəni təmsil edən insanlar, bütövlükdə isə xalqımız Naxçıvana üz tutdu. Xalqı və dövləti yox olmaq təhlükəsindən xilas edən o möhtəşəm qayıdış 1993-cü ilin iyunun 9-da baş verdi.

“Prezident Heydər Əliyev xalqı, yurdu milli-mənəvi parçalanmadan, iflasa uğramaqdan xilas etdi. Özündən əvvəlki “rəhbərlərin” tarixi keçmişin ibrət dərslərinə, dəyişən dünyanın real həqiqətlərinə, daxili həyatın və beynəlxalq vəziyyətin gerçəkliklərinə deyil, emosiyalara əsaslanaraq qəbul etdikləri səhv qərarların icrasını dayandırdı. Torpağımızın, xalqımızın, dilimizin üzərindəki əzəli və əbədi “Azərbaycan” möhürü özümüzə qaytarıldı. Bununla Vətəncilik, xalqımızın adı və dili, qüdrətimizin və vahidliyimizin əsası olan islam-türk birliyi bərpa olundu, reallaşmaqda olan etnik toqquşmalar ehtimalı aradan qaldırıldı. Düşmənlərimizin oxu bu məsələdə də daşa dəydi. [11, s.109]

Ümmillik lider Heydər Əliyev:

- Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamağın, dönməzliyini təmin etməyin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi əsaslarını işləyib hazırladı;

- Azərbaycan xalqının maddi-mənəvi, dini-mədəni ehtiyaclarının, istək və niyyətlərinin normal ödənilməsinə imkan yaradan tükənməz mənbələri seçməyin və bunlardan səmərəli istifadə etməyin yollarını göstərdi;

- SSRİ dövründən başlayaraq Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzün genişlənməsinin qarşısını aldı, Rusiya qoşunlarının köməyi ilə erməni işğalçıların zəbt etdiyi Azərbaycan Respublikası ərazilərinin qeyd-şərtsiz azad edilməsi məsələsini kəskin şəkildə qoydu, məsələnin həlli istiqamətində gərgin iş apardı. Proses bu gün dünya birlikləri səviyyəsində davam etdirilir;

- ölkə daxilində böyük təhlükə mənbəyi olan qeyri-qanuni silahlı dəstələri zərərsizləşdirdi; anarxiyaya, özbaşınalığa, dərəbəyliyə və son qoydu;

- ölkəni bürümüş iqtisadi, siyasi, ictimai böhranın qarşısını almaq məqsədi ilə düzgün proqramlar hazırladı, həyata keçirdi;

- yeni neft strategiyası hazırladı, 20 sentyabr 1994-cü ildə dünyanın iri neft şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi” adlandırılan neft kontraktı imzaladı;

- Azərbaycan dünyaya inteqrasiyası, beynəlxalq əlaqələrin yaradılması və möhkəmləndirilməsi ilə əlaqədar uzun müddətli strateji proqram hazırladı və əməli surətdə həyatda keçirdi və s. [10, s.181-182]

“Dövlətçilik və milli şüur, iqtisadiyyat və sosial quruluş, siyasi sistem və identiklik staqnasiya və repressiya dövrünü yaşadığı o tarixin vaxtdan təxminən 20 il keçəndən sonra cəsarətlə demək olar ki, 1993-2003-cü illərdə Heydər Əliyevin Prezident olduğu on ilin əsas uzunmüddətli tərkib hissələri aşağıdakılar olmuşdur:

- ölkənin həyatında çox zəruri olan ictimai-siyasi sabitləşmə, demokratik prinsiplərin və təsisatların yaradılması və təkmilləşdirilməsi;

- dövlət aparatının möhkəmləndirilməsi və iş qabiliyyətli dövlət idarəçilik təsisatlarının formalaşdırılması;

- 1994-cü ildən etibarən Qarabağ cəbhəsində atəşkəs rejimi şəraitində iqtisadi inkişafın əsas prioritetlərinin formalaşdırılması;

- müstəqil dövlətin neft strategiyasının yaradılması, bu strategiyanın əsası olan “Əsrin müqaviləsi” sazişinin imzalanması, ölkəni əsas regional energetik aktora transformasiyasının başlanması;

- “Böyük İpək Yolu” layihəsində fəal iştirak etməklə Azərbaycanın regional logistik mərkəz kimi rolunun dəyişməsi;

- həyat qabiliyyətli tarazlı xarici siyasət modelinin formalaşdırılması;

- müasir və döyüş qabiliyyətli ordunun yaradılması və s. [8, s.12]

Heydər Əliyevin neft strategiyasını ardıcıl həyata keçirməsi sayəsində Azərbaycan böyük iqtisadi, siyasi və coğrafi-strateji uğurlara nail olmuşdur. Dövlət Bayrağı Meydanının təntənəli açılış mərasimində İlham Əliyevin nitqindən bir parçanı da xatırladaq: “Bildiyimiz kimi, Azərbaycan bayrağı, bizim üçrəngli bayrağımız 1918-ci il noyabrın 9-da Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Məhz noyabrın 9-u Azərbaycanda

bundan sonra hər il Azərbaycan Dövlət Bayrağı Günü kimi qeyd olunacaqdır. Hər iki sərəncamın məhz noyabrın 17-də imzalanmasının səbəbi də çox məntiqli və aydındır. Məhz 1990-cı ilin noyabrın 17-də ilk dəfə olaraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bayrağı Azərbaycanda dövlət bayrağı kimi qaldırıldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Naxçıvan Ali Sovetinin sessiyasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bayrağı Naxçıvanda dövlət bayrağı kimi təsdiq edildi. Eyni zamanda, o vaxtkı Azərbaycan Ali Soveti qarşısında vəsatət qaldırıldı və tələb edildi ki, bu bayraq Azərbaycanın dövlət bayrağı kimi qəbul edilsin". Vurğulanmışdır ki, "o vaxt hələ Sovet İttifaqının dağılmasına bir ildən çox var idi. Bizim müstəqilliyə gedən yolumuz o gündən başlamışdır. Məhz Xalq Cümhuriyyətinin bayrağının dövlət bayrağı kimi qəbul olunması Azərbaycanı müstəqilliyə daha da yaxınlaşdırmış və ölkəmizdə gedən proseslərə güclü təkan vermişdir. O illər hamımızın yadındadır. O illər Azərbaycanın inkişafı, gələcəyi üçün həlledici illər idi. Azərbaycan dövlət müstəqilliyinə qovuşanda ölkədə proseslər çox mənfi istiqamətdə gedirdi. Ölkədə anarxiya, hərə-mərclik hökm sürürdü. Ölkənin inkişaf perspektivləri qeyri-müəyyən idi və Azərbaycan əslində, dövlət müstəqilliyini itirə bilərdi. Azərbaycan xalqının tələbi və müdrikliliyi ilə ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə dəvət olunması nəticəsində Azərbaycanda bütün xoşagəlməz hallara son qoyuldu, sabitlik yarandı və inkişaf dövrü başlandı. Bu inkişaf dövrünün nəticələrini bu gün Azərbaycan vətəndaşları görürlər". [2, s.130]

Respublika Prezidenti öz çıxışında vurğulamışdır ki, "1993-2003-cü illər Azərbaycan üçün həlledici illər olmuşdur. Məhz o illərdə Azərbaycanda iqtisadi, siyasi sabitlik yaranmış, ölkə dünya birliyinə özünü təqdim edə bilmişdir. Biz beynəlxalq təşkilatlara üzv olduq. Azərbaycan bayrağı bütün beynəlxalq təşkilatlarda dalğalanmağa başlamışdır. Azərbaycan xarici tərəfdaşlarla çox uğurlu və qarşılıqlı hörmət əsasında münasibətlər qura bilmişdir. Ölkəmizə böyük həcmdə investisiyanın cəlb olunmasına nail ola bilmişdik. O proseslər bu gün də Azərbaycanın inkişafını təmin edir və onilliklər bundan sonra da Azərbaycanın inkişafını təmin edir və onilliklər bundan sonra da Azərbaycanın uğurlu in-

kişafını müəyyən edəcəkdir. O on il ərzində Azərbaycan çox böyük bir yol keçmişdir və demək olar ki, dövlətçiliyin əsasları tam şəkildə qurulmuşdur. Bu gün Azərbaycan möhkəm əsaslar üzərində uğurla inkişaf edir. [2, s.130]

2003-cü ildə Prezident İlham Əliyev andiçmə mərasimində öz nitqində söylədiyi kimi, "Heydər Əliyevin siyasəti Azərbaycana böyük uğurlar gətiribdir. Bütün sahələrdə Azərbaycan inkişaf edir, uğurlar qazanır. Beynəlxalq aləmdə Azərbaycan yüksəlir, uğurlar qazanır. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə özünə layiq yerini tuta bilibdir, Azərbaycanın nüfuzu artıbdır. İndi Azərbaycanla hesablaşsınlar, Azərbaycana hörmət edirlər. Regionda bütün beynəlxalq, irimiqyaslı layihələr Azərbaycanın iştirakı ilə, onun milli maraqlarının nəzərə alınması ilə həyata keçirilir". [2, s.100,101]

NƏTİCƏ. 44 günlük Vətən müharibəsində qələbənin əldə olunmasında müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin tapşırıqları, həmçinin müharibə dövründə və ondan sonrakı dövrdə diplomatik əlaqələrin düzgün və korrekt qurulması hesabına region və dünya çapındakı aparıcı dövlətlərlə aparılan danışıqlarda milli maraqlarımızın tam təmin olunmasına gətirib çıxarması, ən nəhayət Türkiyə ilə Azərbaycan arasında bütün sahələri ehtiva edən Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması Prezident İlham Əliyevin uğurlu siyasi strategiyasının nəticəsidir. Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin uğurlu strategiyasının nəticəsində Azərbaycanın azad edilmiş torpaqlarına bundan sonra həyat qayıdacaq.

Ədəbiyyat siyahısı

1. "Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir" çoxcildliyin elmi-bibliografik göstəricisi. 2 cildə. 1-ci cild. Bakı: "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013
2. 2003-2013 Prezident İlham Əliyevin seçilmiş nitqləri. Bakı: SAM center for strategic studies, 2013
3. Abdullazadə F. H. Əliyev. Siyasi portret. Bakı: "XXI" nəşriyyatı, 1998, s.3
4. Amalın işığında. Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2002, s.81-82

5. Cəfərov N., Musayev O., Osmanlı D. Türk dünyasının yeni lideri. Bakı: Çarşıoğlu, 2009
6. Əliyev Heydər. Müstəqillik yolu. Bakı: Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı, 1997
7. Hacıyev İ. Naxçıvan Muxtar Respublikası müstəqillik yollarında. Bakı: "Elm və təhsil", 2016
8. Heydər Əliyev mənim həyatımda. I cild. Məsləhətçi: Ramiz Mehdiyev; Tərtibçi: İxtiyar Hüseynli. Bakı: "Azərbaycan", 2013
9. Heydər Əliyev Müasir Azərbaycan Parlamentinin Banisidir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Nəşri. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamları və Milli Məclisdə çıxışları. Tərtibçi və müəlliflər: S.Mirzəyev, M. Qayıbov. Bakı: 2008
10. Heydər Əliyevin elmi irsi (nəzəriyyə və təcrübə) II cild. "Şərq-Qərb" Bakı: 2013
11. Mahmudov Y. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı: "Təhsil", 2002
12. Mehdiyev R. Azərbaycan -2003-2008: Zaman haqqında düşüncələr. Bakı: "Şərq-Qərb", 2009
13. Məlikli G. Azərbaycan Respublikasının dövlət təhlükəsizliyində sosial siyasətin yeri və rolu. "İndiqo" mətbəəsi, Bakı: 2018
14. Məlikli G. BMT-nin gündəliyini indi Azərbaycan müəyyən edir. // "Azərbaycan" qəzeti 17 may 2012-ci il
15. Məlikli G. Heydər Əliyev Fenomeni və Azərbaycanda Müstəqil Dövlət Quruculuğu Strategiyası // Dırçəliş-XXI əsr, № 141-142/ 2010
16. Məlikli G. Millətin və dövlətin xilas olduğu gün. // Yeni Azərbaycan qəzeti 13 iyun 2010-cu il
17. Məlikli G. Siyasi lider və liderlik // Müasir dövrün aktual problemləri II buraxılış, Bakı Dövlət Universitetinin 90 illiyinə həsr olunur. Bakı: 2009
18. Orucov H. Heydər Əliyev və Azərbaycanda milli siyasət. B.: Şərq-Qərb, 2002
19. Yeni Azərbaycan Yaradıcısı. Bakı: "Nurlan", 2003
20. Yeni Siyasət: inkişafa doğru. I cild Mehdiyev R. "Azərbaycan" qəzetinin "Azərbaycanın özü qədər əbədi" silsiləsindən IV kitabı, "Oskar" NPM mətbəəsi, 2008

Summary

Gunel Melikli

The path of national development: the phenomenon of Heydar Aliyev

Once Azerbaijan was one step away from the abyss. On the one hand, the expansion of the policy of aggression with the help of the supporters of Armenia, attempts to artificially inflame inter-ethnic relations in Azerbaijan from the outside, called into question not only our independence, but also our existence as a state. At the same time, with the return to power of Great Leader Heydar Aliyev, everything changed radically. Thanks to the foresight of the great leader Heydar Aliyev, the foundations of the independence and statehood of Azerbaijan were strengthened. The instructions of the Supreme Commander-in-Chief Ilham Aliyev, who won the 44-day war, as well as the correct and correct establishment of diplomatic relations during and after the war, led to the full realization of our national interests in negotiations with the leading countries of the region and the world. The signing of the Shusha Declaration, covering all areas, is the result of the successful political strategy of President Ilham Aliyev.

Ключевые слова: Azerbaijan independence, leader, society, political life, political elite, social situation, democratic model, oil strategy

Резюме

Гюнель Меликли

Путь национального развития: феномен Гейдара Алиева

Когда-то Азербайджан был в одном шаге от пропасти. С одной стороны, расширение политики агрессии с помощью сторонников Армении, попытки искусственно разжечь межнациональные отношения в Азербайджане извне, поставили под вопрос не только нашу независимость, но и наше существование как государства. В то же время с возвращением к власти Великого лидера Гейдара Алиева все коренным образом изменилось. Благодаря предвидению великого лидера Гейдара Алиева были укреплены основы независимости и государственности Азербайджана. Указания Верховного Главнокомандующего Ильхама Алиева, победившего в 44-дневной войне, а также правильное и правильное установление дипломатических отношений во время и после войны привели к полной реализации наших национальных интересов в переговорах с ведущими стран региона и мира. Подписание Шушинской декларации, охватывающей все сферы, является результатом успешной политической стратегии Президента Ильхама Алиева.

Keywords: *Азербайджанская независимость, лидер, общество, политическая жизнь, политическая элита, социальная ситуация, демократическая модель, нефтяная стратегия*